

Стрельников Виктор

Іленко Наталія

Литовченко Ірина

Ніколішина Елла

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-8822-9517>

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-7293-0432>

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-3505-1057>

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-7345-4183>

НАВИЧКИ ВИКЛАДАЧА-ФАСІЛІТАТОРА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ В УМОВАХ КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

A Авторами узагальнено практичні напрацювання дослідників із англomовних країн щодо ефективного застосування викладачем навичок фасилітатора для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів в умовах комп'ютерно-орієнтованої освіти.

Показано, як застосовуються на засадах фасилітації інформаційно-комунікаційні технології, технології «діадної взаємодії» та ситуаційного навчання майбутніх лікарів-стоматологів. Проведено аналіз застосування навичок фасилітатора у практиці формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів засобами означених технологій.

Розкрито сутність застосування інформаційно-комунікаційних технологій, технологій ситуаційного навчання і «діадної взаємодії» для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів, яка полягає в: іншій меті навчання (усвідомленні багатоманітності рішень у практичній роботі лікаря-стоматолога); демократичному характері процесу набуття знань, рівноправності з іншими учасниками освітнього процесу (у т. ч. з викладачем); виробленні у майбутнього лікаря-стоматолога у процесі співтворчості з викладачем нових професійних компетентностей, знань і навичок; чіткості алгоритмів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, технологій ситуаційного навчання і «діадної взаємодії», на основі яких формуються професійні компетентності, набуває розвитку система цінностей майбутніх лікарів-стоматологів, формуються їхні життєві установки, власне професійне світосприймання тощо.

Подано характеристику функціональних форм і якостей діадної взаємодії, які, враховуючи відносно компактність і простоту, використовувалися викладачами для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів. Це підвищило якість діадної взаємодії викладача з майбутніми лікарями-стоматологами.

Доведено, що використання фасилітаційного підходу в інформаційно-комунікаційних технологіях, технологіях ситуаційного навчання і «діадної взаємодії» у навчальному процесі кафедри терапевтичної стоматології є перспективним і актуальним напрямом для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів.

Ключові слова: фасилітація; інформаційно-комунікаційні технології; технології ситуаційного навчання; технології «діадної взаємодії»; професійна компетентність; майбутній лікар-стоматолог

S *Strelnikov Victor, Penko Natalia, Litovchenko Irina, Nikolishina Ella. The teacher facilitator's skills for the professional competencies' development of dentists in computer-based education.*

The authors summarize the practical work of researchers from English-speaking countries on the effective application of the teacher's skills as a facilitator for the professional competencies' development of future dentists in computer-based education.

It is demonstrated how information and communication technologies, technologies of «dyad interaction» and situational training of future dentists are applied based on facilitation. It is carried out the analysis of facilitator skills' application in practice of professional competencies' development of future dentists using the specified technologies.

It is determined the essence of information and communication technologies application, technologies of situational training and «dyad interaction» for professional competencies' development of future dentists which consists in another purpose of training (awareness of the multiplicity of decisions in practical work of the dentist); democratic nature of the acquiring knowledge process, equality with other participants in the educational process (including the teacher); development of new professional competencies, knowledge, and skills of future dentist in the process of co-working with the teacher; clarity of algorithms for the use of information and communication technologies, situational learning technologies and «dyad interaction», which are the basis for professional competencies' development, the value system of future dentists are developed, their life attitudes, their professional worldview, etc. are also developed. It is determined the character of functional forms and qualities of dyad interaction which due to relative compactness and simplicity were used by teachers for professional competencies' development in future dentists. This has improved the quality of the teacher's dyad interaction with future dentists.

It is proved that the use of the facilitation approach in information and communication technologies, situational learning technologies, and «dyad interaction» in the educational process of the Department of Therapeutic Dentistry is a promising and relevant direction for the professional competencies development in future dentists.

Key words: facilitation; information and communication technologies; situational learning technologies; technologies of «dyad interaction»; professional competence; future dentist

Стрельников Виктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Strelnikov Viktor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Special Education and Social Work, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: strelnikov.poltava@gmail.com

Іленко Наталія Миколаївна, кандидатка медичних наук, доцентка, доцентка кафедри терапевтичної стоматології, Українська медична стоматологічна академія, Полтава, Україна

Ilenko Nataliia, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Therapeutic Dentistry, Ukrainian medical stomatological academy, Poltava, Ukraine

E-mail: ilenkonatalia@gmail.com

Литовченко Ірина Юрійівна, кандидатка медичних наук, доцентка, доцентка кафедри терапевтичної стоматології, Українська медична стоматологічна академія, Полтава, Україна

Lytovchenko Iryna, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Therapeutic Dentistry, Ukrainian medical stomatological academy, Poltava Ukraine

E-mail: lytovchenko.iryana@gmail.com

Ніколішина Елла Вячеславівна, кандидатка медичних наук, доцентка, доцентка кафедри терапевтичної стоматології, Українська медична стоматологічна академія, Полтава, Україна

Nikolishyna Ella, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Therapeutic Dentistry, Ukrainian medical stomatological academy, Poltava, Ukraine

E-mail: ellanikolishyna@gmail.com

Постановка проблеми. Стратегічно важливим напрямом розвитку сучасної системи вищої освіти України є організація й упровадження комп'ютерно-орієнтованої освіти, що створює нові можливості для реалізації особистісного потенціалу майбутнього фахівця з вищою освітою. Актуальність цього напряму пов'язана з тим, що нині спостерігається стала залежність між успіхами у навчанні й професійній самореалізації студентської молоді та якістю їхньої підготовки щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій, їхньою інформаційно-комунікаційною компетентністю. Так, на етапі здобуття майбутньої професії ефективність засвоєння студентами навчальної інформації визначається не її обсягом, а вмінням орієнтуватися у швидкоплинних інформаційних потоках, самостійно набувати нових знань, здійснювати самоконтроль за виконанням дій, здатністю до подальшого здобуття професії в умовах розвитку суспільства знань. Тож упровадження комп'ютерно-орієнтованої освіти у закладах вищої освіти спрямовується на підготовку кваліфікованого лікаря-стоматолога, конкурентного, компетентного, мобільного, здатного працювати на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного вдосконалення впродовж життя [3].

Однак самі по собі засоби комп'ютерно-орієнтованої освіти не забезпечують вирішення проблеми формування професійної компетентності майбутніх лікарів-стоматологів, тому доречно звернутися до західноєвропейського й американського досвіду застосування фасилітаційного підходу в інформаційно-комунікаційних технологіях, технологіях ситуаційного навчання і «діадної взаємодії», які є технологіями посткласичної дидактики. Досвід підготовки майбутніх лікарів-стоматологів показує, що ці технології

здатні ефективніше, ніж традиційна підготовка, вирішити завдання формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів щодо організації власних професійних дій і мобілізації внутрішніх ресурсів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми підготовки майбутніх фахівців з використанням фасилітаційного підходу в інформаційно-комунікаційних технологіях, технологіях ситуаційного навчання і «діадної взаємодії», показав її популярність у вітчизняних дослідженнях (В. Андрущенко [3], Л. Багрій, Н. Білик [1; 2; 13], В. Бобрицька [3], О. Буйницька [4], В. Галузяк [5; 10], Г. Кانیщенко, В. Конащук, Л. Лебедик [6–9], В. Лобода, О. Пометун, Ю. Сурмін, С. Тихолаз [5], П. Шеремета та ін.). Однак у більшості робіт дослідниками не систематизуються переваги застосування означених технологій навчання, що значно применшує її практичне значення, особливо у формуванні професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів.

Мета статті полягає в узагальненні практичних напрацювань дослідників із Західної Європи і США щодо ефективного застосування викладачем навичок фасилітатора для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів в інформаційно-комунікаційних технологіях, технологіях ситуаційного навчання і «діадної взаємодії».

Завданнями дослідження є: по-перше, визначити можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі кафедри терапевтичної стоматології; по-друге, охарактеризувати алгоритми застосування для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів технологій ситуаційного навчання і «діадної взаємодії»; по-третє, розкрити сутність

фасилітаційного підходу і запропонувати систему ефективних навичок викладача-фасилітатора.

Викладення основного матеріалу. Розпочинаючи викладення сутності й результатів нашого дослідження, зокрема, *першого* практичного його завдання, зазначимо, що інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих із метою збирання, оброблення, зберігання, розповсюдження, демонстрації та використання даних в інтересах їхніх користувачів. Реалізація можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у закладах освіти здійснюється за допомогою технічних засобів навчання. За О. Буйницькою, це «обладнання (специфічні носії навчальних матеріалів) й апаратура, що застосовуються в навчальному процесі з метою підвищення його ефективності» [4].

Згідно з даними міжнародного консорціуму New Media Consortium (NMC) за 2019 рік, до сучасних комп'ютерних технологій, які визначають перспективний розвиток засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, зараховують такі: 1) мобільні технології, які дають можливість застосовувати в освітньому процесі смартфони, комунікатори, нетбуки, ноутбуки завдяки їхній можливості спільного доступу до ресурсів та швидкого підключення до мережі; 2) цифрові ресурси високої якості, програмне забезпечення та вільний централізований доступ до них, що допомагають вільно реалізовувати нові методи та форми роботи, орієнтовані на активну самостійну та продуктивну діяльність тих, хто навчається (це може бути реалізоване за рахунок створення освітніх порталів); 3) сенсорні інтерфейси – технологія, що базується на природних людських жестах, які дають змогу легко управляти об'єктами на екрані, що сприяє розробленню нових моделей взаємодії людини (викладача, учителя, студента) та інформаційно-комунікаційних засобів; 4) візуалізація даних [16]. Дані такого типу є когнітивними інструментами навчання, які дуже люблять як викладачі, так і студенти. Нині звичайна візуалізація у вигляді малюнків, схем, моделей, 3d моделей, відео доповнена іншим напрямом посилення візуальної інформації – доповненої реальності, що пропонує комбінацію реальних і віртуальних об'єктів і створює всім нове інформаційне сприйняття реальності.

На кафедрі терапевтичної стоматології для інформаційного забезпечення освітнього процесу широко використовуються комп'ютерна техніка, теле-відео- і мультимедійна апаратура, інтернет-ресурси, пошукові системи загального призначення, системи підтримки навчання, текстові редактори, хмаро орієнтовані засоби підтримки спільної навчально-дослідницької діяльності, науково-популярні інформаційні ресурси Internet тощо. Крім того, сучасні студенти, як правило, мають у своєму розпорядженні й використанні ще й смартфони, ноутбуки, нетбуки або планшети, які й використовують під час освітнього процесу на кафедрі.

Відзначимо інтенсивне залучення засобів мультимедіа до всіх видів навчальної діяльності, а саме: під час читання лекцій, проведення практичних занять, самостійної роботи студентів, підготовки до захисту академічної історії хвороби, підготовки до здачі семестрово-підсумкової атестації, індивідуальної роботи викладачів зі студентами. Широке застосування комп'ютерно орієнтованих ІКТ в освітньому процесі кафедри терапевтичної стоматології позитивно впливає на формування у студентів інформаційної грамотності, професійної компетентності.

Практична реалізація напряму формування професійної компетентності майбутніх лікарів здійснювалася не лише в межах вивчення навчальної дисципліни під час аудиторних занять (лекцій чи практичних занять), а також у ході проведення самостійної роботи. Самостійна робота студентів є невід'ємним складником вивчення навчальної дисципліни, спрямована на оптимальне засвоєння навчальної програми [11]. Нині у закладах вищої освіти збільшено частину самостійної роботи з усіх навчальних дисциплін, зокрема із предметів стоматологічного профілю. Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують студентів-медиків електронними навчальними ресурсами для самостійного опрацювання, завданнями для самостійного виконання, що дає змогу реалізувати індивідуальний підхід до кожного студента, внести позитивні зміни в традиційну систему освіти, застосовуючи, комп'ютерні навчальні системи, електронні бібліотеки, мультимедійні засоби, електронні посібники тощо. Так, на інтернет-сторінці кафедри терапевтичної стоматології розміщено всю необхідну теоретичну інформацію з усіх тем відповідно до програми навчальної дисципліни, навчально-методичні матеріали, відеопрезентації, бази тестових завдань і задач для самостійного контролю, алгоритми вирішення ситуаційних задач, глосарії, корисні поради, силабуси. Інформаційно-комунікаційні технології надають безліч потужних можливостей студентам здійснювати навчання онлайн, займатися самоосвітою у зручний час і в комфортних умовах, вільно обмінюватися корисними і важливими матеріалами, не зважаючи на географічне місце розташування, отримувати повноцінні консультації в режимі реального часу та в стислі терміни і все це завдяки розміщенню необхідних матеріалів, даних і відомостей на віддалених серверах і без прив'язки до стаціонарного комп'ютера. Сучасний студент повинен досконало володіти новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями і застосовувати їх у своїй професійній діяльності для власного професійного розвитку.

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі кафедри терапевтичної стоматології залишається перспективним й актуальним напрямом для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів.

Згідно з *другим* завданням дослідження охарактеризуємо алгоритми застосування технологій ситуаційного нав-

чання і «діадної взаємодії» для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів.

Так, технологія *ситуаційного навчання*, яка з'явилася у країнах Заходу з назвою «кейс-метод», вважається такою, що розпочинає долати кризу освіти в сучасному світі [12, с. 36]. Подається «кейс»-технологія у вітчизняних дослідженнях як комплект засобів навчання, розміщених у кейсі. Такі комплекти надаються майбутнім лікарям-стоматологам уже на початку вивчення ними навчальної дисципліни, який вміщує компакт-диски, електронні довідники, електронні навчальні посібники, методичні рекомендації, презентації у Power-point, відеоматеріали тощо. Це дидактичне забезпечення покликане забезпечити самостійну роботу майбутніх лікарів-стоматологів, надати їм алгоритми виконання домашніх завдань, підготувати до модульного і підсумкового тестування. Технологію ситуаційного навчання найкраще застосовувати для аналізу конкретних професійних ситуацій, розроблення проєктів, ділових ігор тощо [12, с. 36].

Кейс-метод є технологією, що найбільше сприяє належному формуванню професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів.

Сутність застосування для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів технології «кейс-метод» полягає в тому, що:

1) мета навчання відрізняється від класичної схеми – навчити, назавжди дати єдино «правильні» знання, вміння й навички, адже професійна ситуація швидко змінюється; освітній процес орієнтується на усвідомлення у роботі майбутніх лікарів-стоматологів не єдиного, а багатьох рішень;

2) на відміну від традиційних технологій навчання, кейс-методу властивий демократичний характер процесу набуття знань – майбутній лікар-стоматолог є рівноправним із іншими учасниками обговорення проблем майбутньої роботи, зокрема з викладачем; головним є не оволодіння готовими знаннями, а вироблення їх у процесі співтворчості з викладачем у професійному арсеналі майбутнього лікаря-стоматолога;

3) результатом застосування кейс-методу є не лише знання, а й професійні навички взаємодії з клієнтами;

4) технологія застосування кейс-методу у підготовці майбутніх лікарів-стоматологів є досить чіткою і простою – за певними правилами виробляється модель конкретної ситуації, яка має місце в реальній практиці стоматолога, та комплекс знань, практичних навичок, необхідних для її вирішення (означена модель може мати вигляд тексту обсягом від однієї до десяти сторінок, який називається «кейсом»); майбутні лікарі-стоматологи попередньо вивчають запропонований кейс, залучають різноманітні джерела інформації, матеріали оглядових лекцій тощо; на практичних заняттях і диспутах зміст кейсу детально обговорюється, викладач у фасилітаційній взаємодії процесу співтворчості виконує роль диспетчера (організовує й підтримує дискусію, генерує уточнюючі запитання, фіксує відповіді);

5) на основі кейс-методу набуває розвитку система цінностей майбутніх лікарів-стоматологів, формуються їхні життєві позиції, установки, своєрідне професійне світосприймання;

6) кейс-метод дозволяє отримати задоволення від пізнання нового; захопленість, творча конкуренція, своєрідна ейфорія, позитивні емоції, що закономірно виникають під час обговорення кейсу, дають насолоду від професійної взаємодії;

7) кейс-технологія, розвиває вміння майбутніх лікарів-стоматологів самостійно орієнтуватися в професійній ситуації, оволодівати її методикою і методологією, набувати досвіду [12, с. 36–37].

Кейс-технологія передбачає певні завдання, етапи, технології роботи. Етапами роботи майбутніх лікарів-стоматологів з кейсами є: а) «входження» і розуміння професійної ситуації; б) постановка діагнозу професійної ситуації, з'ясування причин появи можливих симптомів; в) визначення стратегії вирішення ключових проблем (виявлення справжніх причин); г) вироблення стратегічних альтернатив (пошук варіантів); д) оцінювання і вибір альтернатив (вибір оптимального рішення); е) обґрунтування рішення [там само, с. 37].

Щодо технології «діадної взаємодії» у навчанні майбутніх лікарів-стоматологів зазначимо, що ця технологія започаткована у 70–80-х роках ХХ століття у країнах США і Європи. Зокрема, професором Корнельського університету США У. Бронфенбреннером (*U. Bronfenbrenner*) у масштабному дослідженні впливу середовища («сетингу», від англ. – setting) на розвиток людини (проєкт мав назву «Екологія розвитку людини») [14, с. 21; 15].

Найважливішою одиницею екологічного контексту, яка має власні правила розвитку, в У. Бронфенбреннера є діада (з англ. *dyad* – двійка, пара). Автор з педагогічної точки зору розглядає діадну взаємодію. Характеризуючи у плані розвитку особистості діади за їхнім потенціалом, він виділяє три функціональні форми діадної взаємодії:

а) діада *спостереження* (*an observational dyad*), яка має місце, коли хтось проявляє стійку увагу до діяльності іншої людини (наприклад, майбутній лікар-стоматолог до діяльності викладача університету чи навпаки), котрий, у свою чергу, хоче, щоб на нього також звертали увагу; якщо дві особи уважні до діяльності однієї з них, то, на думку У. Бронфенбреннера, вони часто починають діяти спільно;

б) діади спостереження трансформуються в *діади сумісної діяльності* (*a joint activity dyad*); учасники діади не роблять однаково, але активність кожного є диференційовано спрямованим складником інтегративного патерну; ця форма діадної взаємодії найкраща у плані зростання мотивації самостійно вдосконалювати свою діяльність [12, с. 34–35]; виховна сила діади сумісної діяльності обумовлена її якостями: 1) взаємною узгодженістю, яка передбачає, що кожний учасник діади, як і майбутній лікар-стоматолог з колегами і з викладачем, координує з діями партнера

свої дії; ця координація не лише формує вміння майбутнього лікаря-стоматолога взаємодіяти, а й стимулює еволюцію розуміння взаємозалежності як найважливішого етапу в когнітивному розвитку (проводячи аналогію з пінг-понгом, де обмін м'ячами прискорюється у процесі гри, У. Бронфенбреннер підкреслював, що взаємна узгодженість стимулює прискорення темпу і зростання складності виховного процесу в діаді) [12, с. 35]; 2) балансом влади; 3) афективними взаєминами учасників діадних взаємодій, які характеризуються більшою силою й виразністю, є або взаємно негативними, або позитивними, амбівалентними чи асиметричними (коли Б подобається А, але А не подобається Б), міра їх взаємності й позитивності суттєво впливають на процес формування професійних компетентностей особистості майбутніх лікарів-стоматологів, його темп;

в) афективні взаємини відіграють вирішальну роль у формуванні третього типу діадної взаємодії – «провідної діади» (а primary dyad), яка означає зв'язок, який феноменологічно продовжує існувати для обох учасників (наприклад, майбутнього лікаря-стоматолога і його викладача чи куратора), навіть якщо вони вже не разом: вони залишаються один для одного об'єктами сильних емоцій, продовжують впливати на поведінку кожного, з'являються в думках; найчастіше виникає на основі участі в спільній діяльності, особливо за умови фасилітаційної взаємодії.

Справедливим є твердження У. Бронфенбреннера: «Виховний вплив як діади спостереження, так і діади спільної діяльності буде значнішим, якщо кожна з них буде існувати в контексті провідної діади, яка характеризується взаємними позитивними почуттями. І навпаки, взаємний антагонізм, що має місце в контексті провідної діади, порушує виховне спостереження й особливо деструктивний для спільної діяльності» [12, с. 60].

Викладачам доцільно керуватися характеристиками функціональних форм і якостей діадних взаємодій, ураховуючи їхню відносну компактність і простоту, під час формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів.

Формуючи професійні компетентності майбутніх лікарів-стоматологів, викладачі мають ураховувати висновок У. Бронфенбреннера про те, що конструктивний вплив на означений розвиток професійних компетентностей можливий лише тоді, коли здійснюється вплив на середовище студента. Керуючись вимогами до «діади спостереження», викладач має слідкувати за своєю мовою, поведінкою, зовнішнім виглядом, намагатися бути взірцем для майбутнього лікаря-стоматолога; впроваджуючи у життя студентів діаду «сумісної діяльності», викладач має шукати можливості для включення у спільну діяльність усіх студентів групи, вести, окрім традиційного навчання, гурткову, наукову роботу, відзначати свята, готувати походи до музеїв, робити мультимедійні презентації, проводити студентські наукові конференції тощо; щоб забезпечити «якість діадної взаємодії», викладачеві треба створювати

продуктивні конфлікти у взаємодії зі студентом і «гасити» афективні негативні взаємини; створювати «рольовий репертуар» майбутніх лікарів-стоматологів, надавати «траєкторіям розвитку» напряду позитивної взаємодії. Кураторам студентських груп важливо сприяти налагодженню зв'язків між різними сетингами – закладом освіти, гуртком, сім'єю, секцією тощо; добре вивчити сім'ї майбутніх лікарів-стоматологів, їхні взаємини з батьками, коло спілкування, житлово-побутові умови тощо.

Стосовно *третього* завдання дослідження з'ясовано, що професійна фасилітація є: а) організацією процесу групової роботи, спрямованої на прояснення і досягнення групою поставлених цілей; б) процесом, який підвищує ефективність групової роботи, сприяє залученню та зацікавленості учасників, розкриттю і максимальному включенню їхнього потенціалу; в) простором, у якому виявляються проривні рішення, інсайти, актуалізується колективний інтелект; г) мистецтвом залучення розуміння, мислення й енергії всіх учасників до колективної творчості; д) набором практик, які полегшують виконання завдань групи, оптимально використовують відведений час та індивідуальні здібності кожного її учасника; е) не простою сумою зусиль членів групи, а синергією у кращих своїх проявах; є) способом допомогти групі якнайкраще мислити; ж) мирною революцією або колективною еволюцією.

Фасилітаційний підхід докорінно відрізняється від традиційного обговорення у студентській групі.

Так, традиційній роботі з групою властиві: а) узурпація більшої частини часу активними студентами, які швидше міркують; б) сприймання запитань як викликів («хіба я сказав чи зробив неправильно?»); в) перебивання, втручання в розмову; г) уникнення відмінних точок зору, які розглядаються як конфлікти; д) відсутність уваги до думки інших, зайнятість кожного формулюванням власної; е) вирішення проблеми настає тоді, коли хтось сформулює правильну відповідь.

За фасилітаційного підходу ці ж ознаки мають відмінне, і, навіть, протилежне значення: а) у пошуку рішення беруть участь усі студенти; б) запитання застосовуються для заохочення членів групи, прояснення сутності висловленої пропозиції; в) кожен може вільно висловити свою думку; г) співіснування протилежних точок зору, складність обговорюваного питання потребує думки кожного учасника; д) слухання думки кожного як важливої для вирішення обговорюваної проблеми; е) вирішення проблеми настає, коли всі зрозуміють найкращу аргументацію і погодяться з нею.

Викладач, як фасилітатор, експерт з методів групової взаємодії, має *вміти*: організувати освітній процес, залучити до нього студентів, структурувати роботу групи для досягнення спільної мети; *створювати* навчальне середовище, у т. ч. віртуальне, де ефективним є процес групової взаємодії, де нові ідеї, знання, інсайти генеруються через креативну взаємодію учасників (колективна мудрість);

слідкувати за виконанням завдання і за взаємозв'язками студентів, їхніми позитивними відчуттями і світоприйняттям.

Нами виділені вміння, які можуть бути відшліфовані до рівня навички викладача-фасилітатора, важливі в умовах комп'ютерно-орієнтованої освіти. Серед них такі:

1) навичка прояву віртуального терпіння, поваги до різних стилів спілкування студентів, для прикладу – авторитарного, ділового, зверхнього, конформного, байдужого, відчуженого, формально-толерантного, агресивного (за В. Галузяком); «спільної творчості», «дружньої прихильності», «загравання», «залякування», «дистанції», «менторський» (за І. Юсуповим);

2) навичка перефразування сказаного студентом: повтор його думки іншими словами; цим викладач дає зрозуміти, що почув студента і цим підтверджує його право на власну думку;

3) навичка розпитування – для уточнення позиції студента, прояснення сутності його рішення проблеми, допомога йому у формулюванні власної ідеї;

4) навичка віддзеркалення того, що сказав студент, – для прискорення темпу повільних дискусій, покращення роботи щойно сформованих мікрогруп, появи довіри між учасниками дискусії;

5) навичка фіксування ідей – спочатку записуються, а потім обговорюються й аналізуються;

6) навичка стекингу (від англ. stacking – «укладання в стопку») – встановлення послідовності висловлювань студентів, черговості, якщо бажаних висловитися декілька;

7) навичка трекінгу (від англ. tracking – «відслідковування, супровід») – відслідковування декількох ліній обговорення у випадку розгалуження ідей вирішення проблеми; пізніше організовується їхнє обговорення у групах чи парах;

8) навичка підбадьорення учасників дискусії, яка дає можливість їм висловитися, залучає до діалогу («Хто ще бажає поділитися своїми ідеями? Чи є у вас якісь приклади?»);

9) навичка врівноваження напряму дискусії, якщо вона задана першими учасниками і йде в одному «руслі», треба подати альтернативні позиції, розширити дискусію («Чи є з цього питання інші погляди?»);

10) навичка залучення до розмови затятих «мовчунів», для чого треба бути уважним до невербальних проявів, які засвідчують готовність студента включитися в процес дискусії, розуміти появу в нього бажання висловитися, постійно наголошувати на важливості думки кожного;

11) навичка визнання почуттів учасників дискусії, «приєднання» до їхнього внутрішнього світу («Ви маєте право демонструвати свої почуття...», «Мені прикро, що Ви, напевно, засмучені зараз», «Напевно, досить образливо (чи страшно, прикро, принизливо, соромно), коли говорять...»);

12) навичка прийняття іншої точки зору, адже будь-яка з них має право на існування; визнавати різні точки зору, не переходячи на якусь із них;

13) навичка емпатії (розуміння відносин, почуттів, психічних станів інших у формі співпереживання) – подумки перебувати на місці іншої людини («Відчуваю, як вам на цю тему складно говорити...»);

14) навичка навмисного мовчання, тримання паузи (за потреби зупинити дискусію – «Давайте зробимо паузу, щоб ми зрозуміли, які наслідки матиме те, що відбувається...»);

15) навичка лінкування (компонування), тобто вміння всі «недокомпоновані» частини обговорюваного проєкту довести до кінця і пов'язати між собою у зрозумілий довершений формат («Як Ваша пропозиція стосується проєкту, який ми зараз обговорюємо?»);

16) навичка пошуку точок перетину для вирішення проєкту, яка необхідна в умовах поляризації дискусії, пошуку чогось спільного, об'єднуючого, хоча й не очевидного;

17) навичка уважного слухання, навіть за наявності своєї, навіть протилежної, точки зору; це необхідно для позначення певних позицій, виходячи з конкретних ролей учасників дискусії (лідера групи, керівника, активного учасника, спостерігача);

18) навичка підведення підсумків дискусії, адже в груповій роботі важливо її узагальнити, зробити резюме, перефразувавши своїми словами те, що відбувалося, і до чого прийшли в процесі дискусії;

19) навичка структурування висловлених ідей на край важливі, необхідні й частково доречні та встановлення порядку їхнього подальшого обговорення й реалізації («Означені питання стосуються різних тем, давайте будемо розглядати окремо в такій послідовності...», «Запропоновані рішення стосуються різних рівнів узагальнення, кожному варто приділити увагу...», «Як можна описати структуру вирішення обговореної проблеми?»);

20) навичка формулювання висновку («Якими словами можна описати найточніше висновок із обговорення?», «Сформулюємо висновок таким чином...», «Можливо, є інші формулювання?», «Які переваги означеного формулювання?»).

Це не повний перелік навичок викладача-фасилітатора, які застосовуються в умовах комп'ютерно-орієнтованої освіти.

Висновки. На жаль, масове застосування означених складників формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів у сучасних умовах є досить проблематичним через матеріальні, психологічні й організаційні чинники. Однак в освітньому процесі кафедри терапевтичної стоматології використання фасилітаційного підходу в інформаційно-комунікаційних технологіях, технологіях ситуаційного навчання і «діадної взаємодії» довело їхню перспективність й актуальність для формування професійних компетентностей майбутніх лікарів-стоматологів. У майбутньому на їх основі вони будуть прагнути ствердитись як професіонали, доведуть своє право на кращі умови праці та її оплати, подальшу творчість і новаторство.

 Список використаних джерел

1. Білик Н. І., Пилипенко В. В., Шостя С. П. Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Імідж сучасного педагога : електрон. наук. фах. журн. (категорія «Б»). 2020. № 6 (195). С. 15–20. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6\(195\)-15-20](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6(195)-15-20). URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/217445>.
2. Бильк Н. И. STEM-образование, проектное и исследовательское обучение на Полтавщине. *Организация проектной и исследовательской деятельности учащихся* : материалы науч.-практ. конф., Минск, 29–30 апреля 2019 г. / редкол.: С. В. Ситникова [и др.]; ГУО «Мин. обл. ин-т развития образования». Минск : Мин. обл. ин-т развития образования, 2019. С. 106–108.
3. Бобринська В. І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика* : монографія / за ред. В. П. Андрущенко; авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрушин, В. І. Бобринська, Р. М. Вернидуб та ін. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. С. 273–316.
4. Буйницька О. Л. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 240 с.
5. Галузьяк В. М., Тихолаз С. І. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів : монографія. Вінниця : Нілан, 2016. 227 с.
6. Гуманізація педагогічного процесу у вищій школі : колект. монографія / керівник колект. монографії д-р пед. н. Л. В. Лебедик. Полтава : ПУЕТ, 2020. 196 с.
7. Лебедик Л. В. Проектування інформаційних технологій фахової підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 71. С. 60–64.
8. Лебедик Л. В. Професійний розвиток майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи засобами інформаційних технологій. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Краматорськ, 10 грудня 2020 р. / відп. ред. Д. В. Малеев. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. С. 42–45.
9. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. (категорія «Б»). 2020. № 4 (193). С. 49–53. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-4\(193\)-49-53](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-4(193)-49-53). URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/212383>
10. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. 4-те вид., випр. і доп. Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. 400 с.
11. Петрушанко Т. О., Іленко Н. М., Ніколішина Е. В., Іленко Н. В. Застосування інноваційних технологій у організації самостійної роботи студентів на кафедрі терапевтичної стоматології. *Інноваційні технології в організації самостійної роботи студентів медичних освітніх закладів* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 23 березня 2017 р. Полтава, 2017. С. 121.
12. Стрельников В. Ю. Технології «діадної взаємодії» та ситуаційного навчання студентів. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 71. С. 34–38.
13. Bilyk N. I. Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph / edit. S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina. Vienna : Premier Publishing, 2019. P. 191–201.
14. Bronfenbrenner U. The Ecology of human development. Experiments by nature and design. Cambridge, 1979. P. 5–220.
15. Coleman J. S. Schools and the communities they serve. *Phi Delta Kappan*. 1986. Vol. 66, № 8. P. 223–288.
16. Educause Horizon Report. 2019 Higher Education Edition. URL: <https://library.educase.edu/media/files/library/2019/4/2019horizonreport.pdf?la=en&hash=C8E8D444AF372E705FA1BF9D4FF0D4CC6F0FDD1>
2. Bylyk, N. I. (2019). STEM-obrazovanye, proektnoe y issledovatel'skoe obuchenye na Poltavshchynе [STEM-education, design and research training in Poltava region]. In S. V. Sytnykova (Ed.), *Orhanyzatsyya proektnoy y issledovatel'skoy deyatel'nosti uchashchyhhsya [Organization of design and research activities of students]*: materyaly nauch.-prakt. konf., Mynsk, 29–30 aprelya 2019 h. (pp. 106–108). Mynsk: Myn. obl. yn-t razvytyya obrazovanyya [in Russian].
3. Bobrytska, V. I. (2015). Osvitnya polityka Ukrainy u sferi informatyzatsiyi osvity [Educational policy of Ukraine in the field of education informatization]. In V. P. Andrushchenka (Ed.), *Osvitnya polityka: filosofiya, teoriya, praktyka [Educational policy: philosophy, theory, practice]*: monohrafiya (pp. 273–316). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
4. Buynyt'ska, O. L. (2012). *Informatsiyini tekhnolohiyi ta tekhnichni zasoby navchannya [Information technologies and technical means of education]*: navchalnyy posibnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
5. Haluzyak, V. M., & Tykholaz, S. I. (2016). *Rozvytok profesijnoyi spryamovanosti studentiv vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv [Development of professional orientation of students of higher medical educational institutions]*: monohrafiya. Vinnytsya: Nilan [in Ukrainian].
6. Lebedyk, L. V. (Ed.). (2020). *Humanizatsiya pedahohichnoho protsesu u vyshchyy shkoli [Humanization of pedagogical process in higher school]*: kolektyvna monohrafiya. Poltava: PUET [in Ukrainian].
7. Lebedyk, L. V. (2018). *Proektuvannya informatsiynykh tekhnolohiyi fakhovoyi pidhotovky maybutnykh pedahohiv [Design of information technologies for professional training of future teachers]*. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 71, 60–64 [in Ukrainian].
8. Lebedyk, L. V. (2020). *Profesijnyy rozvytok maybutnykh fakhivtsiv u sferi sotsialnoyi roboty zasobamy informatsiynykh tekhnolohiyi [Professional development of future professionals in the field of social work by means of information technology]*. In D. V. Malyeyev (Ed.), *Proyektuvannya indyvidualnoyi trayektoriyi profesijnoho rozvytku pedahoha v konteksti Kontseptsiyi «Osvita vprodovzh zhyttya» [Designing the individual trajectory of professional development of a teacher in the context of the Concept of «Lifelong Learning»]*: zb. tez dop. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu, m. Kramatorsk, 10 hrudnya 2020 r. (pp. 42–45). Vinnytsya: Yevropeyska naukova platforma [in Ukrainian].
9. Lebedyk, Lesya, & Strel'nikov, Viktor. (2020). *Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya maybutnykh fakhivtsiv u sferi sotsialnoyi roboty [Interactive technologies of training future specialists in the field of social work]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of the modern teacher]*, 4 (193), 49–53. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-4\(193\)-49-53](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-4(193)-49-53). Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/212383> [in Ukrainian].
10. Haluzyak, V. M., Smetansky, M. I., & Shakhov, V. I. (Eds.). (2007). *Pedahohika [Pedagogy]*: navch. posibnyk dlya stud. vyshchyykh ped. navch. zakl. 4-te ed., vypr. i dop. Vinnytsya: Derzhavna kartohrafichna fabryka [in Ukrainian].
11. Petrushanko, T. O., Ilenko, N. M., Nikolishyna, E. V., & Ilenko, N. V. (2017). *Zastosuvannya innovatsiynykh tekhnolohiyi u orhanizatsiyi samostiynoyi roboty studentiv na kafedri terapevtychnoyi stomatolohiyi [Application of innovative technologies in the organization of independent work of students at the Department of Therapeutic Dentistry]*. *Innovatsiyini tekhnolohiyi v orhanizatsiyi samostiynoyi roboty studentiv medychnykh osvithnykh zakladiv [Innovative technologies in the organization of independent work of students of medical educational institutions: materials of educational sciences]*: materyaly navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastyu, m. Poltava, 23 bereznya 2017 r. (p. 121). Poltava [in Ukrainian].
12. Strel'nikov, V. Yu. (2018). *Tekhnolohiyi «diadnoyi vzayemodiyi» ta sytuatsiynoho navchannya studentiv [Technologies of «dyad interaction» and situational learning of students]*. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 71, 34–38 [in Ukrainian].
13. Bilyk, N. I. (2020). *Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education*. In S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine*: monograph (pp. 191–201). Vienna: Premier Publishing.
14. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge.
15. Coleman, J. S. (1986). *Schools and the communities they serve*. *Phi Delta Kappan*, 66, 8, 223–288.
16. Educause Horizon Report. (2019) Higher Education Edition. Retrieved from <https://library.educase.edu/-/media/files/library/2019/4/2019horizonreport.pdf?la=en&hash=C8E8D444AF372E705FA1BF9D4FF0D4CC6F0FDD1>

 References

1. Bilyk, N. I., Pylypenko, V. V., & Shostya, S. P. (2020). *Rozvytok tsyfrovoyi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pisl'yadyplomnoyi osvity [Development of digital competence of pedagogical workers in the system of postgraduate education]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of the modern teacher]*, 6 (195), 15–20. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6\(195\)-15-20](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6(195)-15-20). Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/217445> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 12.01.2021